

лади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій [5].

На думку П. Мартиненка «поседнання в Конституції України фундаментальних засад централізації і децентралізації у здійсненні державної влади віднесено саме до територіального устрою України, чим підкреслено посторово-територіальний характер дії цих засад та їх приналежність до атрибутів як форми організації влади, так і способів управління державою» [6, с. 43–44].

Інститути територіальної організації державної влади передбачають насамперед вирішення питання про форму державного устрою (федерація чи унітаризм), а також систему адміністративно-територіального поділу держави (види та рівні адміністративно-територіальних одиниць, особливості їх взаємовідносин тощо).

Як стверджує Х. Приходько «одним із пріоритетних завдань конституційної реформи є оптимізація функціонування та взаємодії підсистем національної унітарної системи, у цьому контексті – державної влади та місцевого самоврядування; а також територіальної основи їх функціонування, формально вираженої в адміністративно-територіальному устрої та муніципально-територіальному устрої» [4, с. 68].

П. Мартиненко наголошує, що «для врахування відмінностей концепції децентралізації в чинній Конституції України варто звернути увагу на те, що в ній децентралізація пов'язується не з державною виконавчою владою у загально прийнятому розумінні, а з державною владою взагалі, з територіальним аспектом її здійснення» [6, с. 41–42].

М. Бондар зазначає, що «Конституції держав, як правило, не містять визначення юридичних характеристик державної території, а обмежуються закріпленням складу своєї території, її устроєм. Тому і поняття «території» в конституційному праві застосовується зазвичай до внутрішнього територіального устрою, який являє собою систему державно-територіальних, адміністративних або муніципальних (самоврядних) територіальних одиниць» [7, с. 25].

Одним із головних елементів територіального устрою України є її адміністративно-територіальний устрій, тобто територіальна організація держави відповідно до її поділу на структурні елементи – адміністративно-територіальні одиниці, а територія держави є предметом конституційно-правового регулювання.

М. Бондар стверджує, що «питання про територіальний устрій місцевого самоврядування за своїм значенням є конституційним, таким, що тісно пов'язане з формою держави, її адміністративною та територіальною організацією» [7, с. 27].

Характеризуючи децентралізацію територіальну П.Мартиненко дійшов висновку, що «феномен демократичної децентралізації, виходячи за межі державно-управлінських відносин, істотно зачіпає правовий основопорядок держави і тому відображений у Конституції України як правовому статуті публічної влади» [6, с. 41].

П. Мартиненко стверджує, що «закріплення в Конституції України положень, які за своєю природою, як показує досвід більшості сучасних держав, становлять об'єкт законодавчої регламентації, може стати серйозною перепорою для переходу України до більш досконалої системи АТУ і проведення відповідного її реформування» [6, с. 43].

Отже, концептуальною основою реформування адміністративно-територіального устрою є правова модернізація питань територіальної організації й адміністрування на усіх рівнях відповідно до міжнародно-правових стандартів сталого розвитку територій, надання публічних послуг, місцевого самоврядування.

Використані джерела:

1. Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практика реалізації. – К., 2005.
2. Скрипнюк О. В. Конституційне право України: академічний курс. – К.: Ін Юре, 2010. – С. 48.
3. Наливайко Л. Співвідношення категорій «конституційний лад» та «державний лад» в умовах конституційної модернізації. / Право України, 2014, № 9, с. 32–44.
4. Приходько Х. Актуальні проблеми державного устрою України. – Право України. – 2014. – № 9. – с. 64–73.
5. Конституція України: Науково-практичний коментар: Національна академія правових наук України. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Х.: Право, 2003.
6. Мартиненко П. Децентралізація у здійсненні державної влади як конституційний принцип в Україні. / Вісник Конституційного Суду України, 2000, № 6, с. 38–56.
7. Бондар М. Територія як конституційна цінність поседнання публічно-владних та приватно-особистісних засад. – Право України. 2014. – № 9. – С. 22–23.

Крахмальова К. О.,

здобувач Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Реалізація прав і обов'язків внутрішньо переміщеними особами (надалі – «ВПО») є ускладненою вже самим фактом внутрішнього переміщення, коли вони змушені залишати місця постійного проживання на тимчасово неkontrolьованій території Донецької та Луганської областей [1] або на тимчасово окупованій території України [2]. ВПО часто виїжджають поспіхом і без належних документів, що створює труднощі або взагалі унеможливорює отримання ними необхідних адміністративних послуг чи соціальної допомоги на контрольованій території материкової України, і до недавнього часу у законодавстві не були належним чином враховані всі реалії такого переміщення. І навіть юридичне оформлення таких життєвих подій як народження чи смерть, або дій – укладення чи розірвання шлюбу – перетворювалось для ВПО на виклик.

Для покращення ситуації до Верховної Ради України було подано два проекти Законів – № 2166 [3] і № 3171 [4], які будуть предметом розгляду цієї статті. На прикладі реєстрації народження, укладення і розірвання шлюбу та

реєстрації смерті ми розглянемо, як ці адміністративні послуги надаються зараз, наскільки ситуація зміниться, коли і якщо зазначені проекти Законів стануть Законами, а також зазначимо, які проблеми ще залишаться нерозв'язаними.

Станом на зараз, при переміщенні осіб із тимчасово неконтрольованої території Донецької та Луганської областей або тимчасово окупованої території на контрольовану територію материкової України в разі, якщо їм потрібно зареєструвати факт народження, укладення чи розірвання шлюбу або смерті, можливі як мінімум три ускладнення:

1) Документів, на підставі яких можуть бути зареєстровані ці факти, взагалі немає (наприклад, вони знищені чи загублені).

2) Документи оформлені на бланках державного зразка і мають усі необхідні реквізити, проте були видані після дати фактичної втрати Україною контролю на цій території. Для тимчасово окупованої території України (АРК та м. Севастополя) такою законодавчо встановленою датою є 20 лютого 2014 року. [5] Для тимчасово неконтрольованої території Донецької та Луганської областей (оскільки перелік населених пунктів, які включаються до такої території змінюється в процесі антитерористичної операції) ми можемо приблизно визначити як таку дату 1 грудня 2014 року. [6] Такі документи не внесені до Державного реєстру актів цивільного стану громадян, і не будуть визнаватися українськими органами реєстрації актів цивільного стану («РАЦС»).

3) Так само не визнаються українськими органами РАЦС свідоцтва про народження, шлюб, розірвання шлюбу та смерть видані органами Російської Федерації в АРК та м. Севастополі, і так звані «ДНР» та «ЛНР» на їхніх бланках.

Оскільки подання українського свідоцтва державного зразка про народження, шлюб, розірвання шлюбу і смерть є умовою для отримання ВПО на території материкової України адресної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги учням та студентам, допомоги на поховання, нарахуваної та несплаченої пенсії, отримання спадщини та вирішення інших правових питань, ця проблема істотно зачіпає інтереси ВПО та обмежує їх доступ до державної допомоги і послуг.

На практиці вона вирішувалась за допомогою звернень ВПО до судів на контрольованій території материкової України із заявами про встановлення фактів, що мають юридичне значення в порядку окремого провадження відповідно до Глави 6 Розділу IV Цивільного процесуального кодексу України («ЦПК») [7]. Успішні заявники, які в результаті розгляду отримували рішення суду про встановлення такого факту, могли на підставі цього рішення відповідно до ч. 2 статті 259 ЦПК зареєструвати в українських органах РАЦС такий факт і отримати про це відповідне свідоцтво. Проте реалізація подібного механізму вимагала від ВПО виїзду на контрольовану материкову територію України, затрат часу і коштів.

Проект Закону про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованій території України № 3171 від 22 вересня 2015 року [4], в разі, якщо він отримає статус Закону, дозволить спростити цей процес. Так, зокрема, заява про встановлення факту як народження, так і смерті за пропонуваною новою статтею 259-1 ЦПК може бути подана до будь-якого суду за межами тимчасово окупованої території України. Коло заявників щодо встановлення факту смерті фактично необмежене (єдина вимога є у ч. 1 ст. 234 ЦПК – заявник має бути особою, для якої встановлення цього юридичного факту має значення для охорони її прав та інтересів або «створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.») Коло заявників щодо встановлення факту народження також досить широке. Новелою є і надшвидкий розгляд справи – «протягом 24 годин з дня надходження відповідної заяви до суду» – і негайна видача копії судового рішення заявнику (якщо він був присутній при розгляді справи) або надсилання рішення суду для реєстрації відповідному органу РАЦС за місцем ухвалення рішення, і його негайне виконання.

Незважаючи на те, що правозахисники висловлюють занепокоєння тим, чи зможуть українські суди в умовах перевантаження на практиці вирішувати справи так швидко, прийняття даного законопроекту дійсно було б дуже позитивним «кроком для «зшивання» держави та її громадян на окупованій території» [8].

Але його досить помітним недоліком є те, що він спрощує процедуру встановлення фактів народження і смерті, проте оминає питання встановлення факту укладення і розірвання шлюбу, яке хоча і має дещо більш комплексний характер, також вимагає отримання українського свідоцтва про шлюб чи розірвання шлюбу у органах РАЦС і встановлення таких фактів також можливе в порядку окремого провадження. Тому вважається доцільним доповнити законопроект № 3171 так, щоб він охоплював і встановлення фактів укладення та розірвання шлюбу, яке є для ВПО настільки ж актуальним і необхідним, як і реєстрація народження і смерті.

При цьому слід зазначити, що для отримання, наприклад, адресної допомоги, ВПО не достатньо мати українські свідоцтва про народження і шлюб, а необхідно надати ще і довідку, що дана особа(и) власне є внутрішньо переміщеною від управління соціального захисту населення. А тому проект Закону № 3171 має розглядатись разом з проектом Закону про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб № 2166 від 18 лютого 2015 року [3]. Зокрема, відповідно до останнього:

– можливість отримання статусу внутрішньо переміщеної особи поширена на іноземців або осіб без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні;

– довідка ВПО видається безстроково, тому виключаються ситуації, коли закінчення терміну її дії припиняє можливість отримання виплат соціальної допомоги до продовження такої довідки [9];

– ВПО отримують більше свободи у виборі місця проживання: їм більше не потрібно раз на пів року відмічатись у органах Державної міграційної служби, а ті не перевіряють їхнє місце проживання, а крім того ВПО отримують законодавчо закріплене право вибору: на повернення, після зникнення обставин, що спричинили переміщення, до попереднього місця постійного проживання або на інтеграцію у територіальну громаду за новим місцем проживання.

Таким чином, останні законодавчі ініціативи, які стали результатом співпраці державних органів з міжнародними і українськими неурядовими організаціями, за винятком вищезгаданої прогалини у проекті Закону № 3171, значно покращують можливості реалізації прав і свобод ВПО в Україні. Проте, це лише маленька верхівка айсбергу проблем

ВПО, оскільки багато питань реалізації їхніх виборчих, трудових, економічних та інших прав все ще залишаються невирішеними.

Використані джерела:

1. Така територія визначається Кабінетом Міністрів України за поданням Служби безпеки України відповідно до п. 2, 3 Постанови Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 р. № 595 «Деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-2014-%D0%BF>.
2. До тимчасово окупованої території України належить сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, їхні внутрішні води, внутрішні морські води і територіальне море, територія виключної (морської) економічної зони та прилеглого континентального шельфу України, а також повітряний простір над цими територіями відповідно до ст. 3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]: проект Закону України від 18 лютого 2015 р. № 2166 [прийнято Верхов. Радою і 11 листопада 2015 р. направлено на підпис Президенту]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54093.
4. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованій території України [Електронний ресурс]: проект Закону України від 22 вересня 2015 р. № 3171 [прийнято Верхов. Радою у першому читанні 5 листопада 2015 р.]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56595.
5. Відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.
6. Оскільки саме з цієї дати Україною було припинено здійснення певних соціальних виплат на цих територіях. Див., зокрема, п. 3 Постанови Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 р. № 595 «Деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-2014-%D0%BF>.
7. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: кодекс, закон України [прийнятий Верховн. Радою 18 березня 2004 р. № 1618-IV]. – Режим доступу <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
8. Самар В. Не «відризана скибка» / В. Самар [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://gazeta.dt.ua/internal/ne-vidrizana-skibka_.html.
9. Станом на зараз соціальні виплати здійснюються протягом строку дії довідки про взяття на облік ВПО. Див. з цього приводу Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс]: закон України [прийнято Верхов. Радою 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> та п. 8 Тимчасового порядку фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 р. № 595 «Деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-2014-%D0%BF>.

Сонюк В. А.,

*викладач кафедри конституційного, адміністративного,
господарського права та процесу
Київського університету права НАН України*

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН ТА ЇХ УЧАСНИКІВ

Належне теоретичне і законодавче визначення господарських відносин та їх учасників має практичне значення. Адже господарські відносини є предметом регулювання нормами Господарського кодексу України (ст. 1). Також господарські правовідносини є одним із критеріїв встановлення підвідомчості господарським судам спорів, що виникають із таких правовідносин. Тому правові ознаки господарських відносин мають зазначатися в законодавчих актах. Однак, лише термінологічне закріплення в ст. 1 ГК України поняття господарських відносин, як таких, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими та іншими учасниками відносин у сфері господарювання не дає можливості встановити характерні ознаки господарських відносин.

У ГК України відсутнє не лише детальне визначення господарських відносин, а і їх розмежування з іншими відносинами. У ст.ст. 1, 2, 4, 7 ГК України введена нова правова категорія «відносини у сфері господарювання». поняття яких не визначено. У деякій мірі (ст.4 ГК) зазначені відносини розмежовані з іншими видами відносин, які не є предметом регулювання цим кодексом.

Аналізуючи зміст ст. 1 ГК України можна зробити висновок, що поняття господарських відносин охоплює відносини у сфері господарювання. У ст. 3 ГК не визначені ознаки господарських відносин при їх класифікації на: господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські.

Необхідно зазначити, що виокремлення в окрему групу внутрішньогосподарських відносин не має достатніх правових підстав, позаяк вони не є предметом правового регулювання. Як зазначено у ст. 3 п. 7 ГК України внутрішньогосподарські відносини складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання та між суб'єктами господарювання з його структурними підрозділами. Але предметом правового регулювання є не будь-які суспільні відносини, а лише ті, які регулюються правом, у результаті чого стають правовідносинами. Учасниками